

Ім'я цього історика відоме у нас здебільшого вузькому колу спеціалістів, тоді як за кордоном про нього написано великі наукові розправи.

О.Оглоблин народився 24 листопада (6 грудня) 1899 р. в Києві. Після закінчення з золотою медаллю 3-ої Київської чоловічої гімназії вступив на історико-філологічний факультет Університету св. Володимира. Далі творчий пошук Оглоблина був пов'язаний з лекційною працею в Київському інституті народної освіти та у Всеукраїнській Академії наук.

У 1930-31 рр. репресивні органи зважилися на його арешт. Тюремне ув'язнення, а потім тривалі роки цькування та ідеологічні проробки - ось той фон, на якому проходила подальша наукова діяльність Оглоблина. У передвоєнні часи він працював в Інституті історії АН УРСР. Здобувши ступінь доктора історичних наук, викладав курс історії України в Київському та Одеському університетах, мав чимало аспірантів.

В умовах окупаційного режиму О.Оглоблин деякий час очолював Київську міську управу, директорствував у Музей-архіві переходової доби м.Києва, а у вересні 1943 р. перебрався до Львова, де співпрацював з історичною секцією Наукового товариства ім.Т.Шевченка. Переїхавши до Праги, викладав в Українському Вільному Університеті, а з 1945 р. оселився в Німеччині, де розгорнув інтенсивну науково-педагогічну діяльність. У 1951 р. йому запропонували переїхати до Сполучених Штатів Америки й очолити історичну секцію Української Вільної Академії наук. Стояв науковець і біля джерел створення Українського Історичного Товариства та його друкованого органу - часопису «Український історик».

О.Оглоблин виховав цілу генерацію талановитої наукової молоді. Тривалий час він викладав українознавство в

Гарвардському університеті, куди його запросив провідний суспільствознавець О.Пріцак (тепер іноземний член НАН України), лунав його голос на багатьох міжнародних конференціях та симпозиумах.

Перетнувши 90-літній рубіж, Олександр Петрович продовжував завзято працювати, ладнав до друку свої високопрофесійні візії. Однак роки брали своє. 16 лютого 1992 р. він упокоївся в м.Лудлові (США).

Перу О.Оглоблина належить щонайменше 1000 досліджень з різних ділянок української історії. Серед них світового звучання набули його студії «Думки про Хмельниччину», «Петрик і Орлик», «Гетьман І.Мазепа та його доба», «Люди Старої України». Нині вони становлять золотий фонд української історіографії.

***

Пропоновану розвідку історика віднайдено нами в Центральному архіві вищих органів влади та управління України.

Учений написав її в 1922 р. на прохання свого колеги і приятеля, тодішнього ректора Київського інституту народної освіти М.І.Лободи. Ця доповідна записка Олександра Петровича стала кваліфікаційною відповіддю інститутської адміністрації на зазіхання польського уряду відносно повернення до Кременця Волинської бібліотеки. Згадана візія має авторські правки. При археографічному опрацюванні тексту нами були опущені окремі затухаючі місця, які істотно не впливають на зміст розвідки.

Подається за згодою Любомира Винара (США) як спадкоємця друкованої архівної та рукописної спадщини історика.

© Верба Ігор Володимирович, Київ, 1995

БІБЛІОТЕКА ВОЛИНСЬКОГО ЛІЦЕЮ

Олександр Оглоблин

Бібліотека Волинського ліцею - безперечно, одна з найцінніших книжкових колекцій. Сучасники не дарма, захоплюючись ліцеєм Волинських Афін, любили відзначати його бібліотеку. Степан Руссов підкреслював: «Кременецька гімназія, бібліотекою своєю і кабінетами нату-

ральних творів, математичних інструментів, зібраних невтомним Чацьким, поступається рідко якому університетові; всі манускрипти, класичні творіння, давні та рідкісні видання, які могли знайтися в усьому тутешньому краю, туди зібрані» («Вольнские Записки, сочинення Степаномъ Руссовымъ въ Житомирѣ. Спб. 1809, стр. 119 - 120). Франтишек Ковальський, вихованець ліцею, відомий письменник і перекладач, в своїх споминах малює яскравими фарбами лицейську бібліотеку та її бібліотекаря Янковського.

Осинський подає цікаві дані про книгозбірню. Густав

* ЦДАВО України, ф.3561, оп.1, спр. 262, арк. 45 - 51. Машинописна копія. Відомості, що не мають посилань, запозичені або з загальновідомих творів з історії Волинського ліцею, Київського університету і Міністерства народної освіти, або з архіву бібліотеки та загального архіву університету.

Олізар присвячує їй та її бібліотекареві захоплені рядки. За свіжими споминами, описуючи Кременець, Тадеуш Єжи Стецький подав доволі цікаві факти про бібліотеку. Дещо повідомив вихованець Волинської гімназії, з часом викладач лицю та ад'юнкт-професор Київського університету Антоній Анджейовський. В цій низці інших описів, повних зворушливих спогадів про життя лицю, значне місце приділяється його бібліотеці.

Отже, до бібліотеки ставилися з великим пієтетом. Мало того, її любили, і цьому значно сприяла особистість Ярковського. Але в Кременці бібліотека, та й інші колекції (нумізматична тощо), не могла бути науково опрацьована, і це, звичайно, пояснює нам слабку обізнаність сучасників з її історією. Сам Ярковський, страж бібліотеки протягом цілих сорока років, про яку Олізар влучно сказав, що за нею він послідував би і в країну Ногаїв або Самоїдів, у середині 30-х років мало пам'ятав про початок бібліотеки, якою він завідував з 1805 р. (майже з часів виникнення гімназії). У звіті за 1835 р. він писав: «Для відновлення ціни книгам, котрі, як придбані за гроші, так і зібрані з пожертвувань, відправлені були в бібліотеку з 1805 по 1813-й рік покійним візитатором Чацьким без жодного повідомлення про ціну їхню <...> потрібно, насамперед, не тільки переглянути бібліотечний, Візитаторський і колишньої Кременецької дирекції архіви й осягнути різні бібліографічні твори та каталоги книгопродавців, а навіть для визначення справедливої ціни всім книгам, що надійшли до бібліотеки безкоштовно, які не показані в згаданих творах і каталогах, оглянути ці книги і побачити, в якому вони стані перебувають». І це повторював Ярковський у звітах за 1836 і 1837 рр.

Захоплене ставлення до бібліотеки заважало виявленню глибших наукових інтересів. Ранні її роки відійшли в минуле; деталі життя стиралися в людській пам'яті. Сучасники значно перебільшували її обсяги. Цифра фон-Брадке - 100 тисяч томів - фантастична. Ближчий до істини Стецький, який указує цифру понад 50 000 томів. Це також неточно. Насправді бібліотека була меншою (24 379 творів у 34 378 томах). Пізніші твори, що так чи інакше відтворювали її історію, повинні були враховувати обмаль історичних даних, що змусило їх припуститися багатьох помилок. Нині ця початкова історія бібліотеки та її окремих частин може бути відновлена тільки шляхом тривалих і копітких архівних пошуків. Основну частину її фонду становило книжкове зібрання, що утворилося з колекцій короля Станіслава-Августа, князя Йосифа, Олександра Яблоновського, Кунігунди Чацької, племінниці Тадеуша Чацького, і окремих пожертвувань Чацького, Коллонтая Потоцького та ін. Безперечно, в центрі цієї бібліотеки знаходилася куплена Чацьким у князя Йосифа Понятовського так звана (у Волинській гімназії) колишня Королівська бібліотека, точніше, та її частина, яка дісталася спадкоємцям Станіслава-Августа. Вона була куплена за 7 500 червоних золотих. Інша частина цієї цікавої бібліотеки (одна четверта), котру було переведено в Гродно, була після смерті короля подарована Павлом Ієпископу Белоруському, з часом архієпископу Астраханському - Анастасію Братановському-Романенку, ним вивезена в Астрахань, де знаходилася пізніше в бібліотеці Духовної семінарії під наглядом Альбертранді.

Це була приватна бібліотека Станіслава-Августа Понятовського, одне з найцінніших і чудово підібраних книжних зібрань другої половини XVIII ст. Зобов'язана своїм розвитком одному з представників культурного товариства Просвітницької Епохи, вона потрапила в дбайливі та розумні руки близького Понятовському вченого єпископа Альбертранді, який склав короткий каталог у двох томах, що зберігся й донині. Бібліотеку охоче показували різним іноземцям.

Станіслав-Август дуже широко відкрив своєму двору і близьким до себе людям доступ до неї. Уціліла матеріальна книга дає нам ряд цікавих записів 80-х років. Окремі записи з них датовані 1776 - 1792 р. З заміток видно, яку увагу було виявлено до бібліотеки короля. Якщо навряд чи з серйозною метою її книгами користувалася близька королю мадам Грабовська, родичка його, графиня Тишкевич, і легковажна княгиня de Ligne, які переважно заглядали у відділ красеного письменства, то записи взятих книг зі спеціальних питань - королем, князем Йосифом Понятовським (воєнне мистецтво), Альбертранді (нумізматика), Нардшевичем (історія), графом Яном Потоцьким і, нарешті, самим Чацьким - свідчать про відповідні наукові інтереси й праці на підґрунті матеріалів бібліотеки короля. Далеко не всі особи, які користувалися нею, були цілком справні щодо повернення взятих ними книжок. Якщо простимо було власнику бібліотеки губити ті чи інші книги, то це зовсім незручно було коронному маршалку Мошинському, і зовсім неприпустимо було, щоб камергер Тромбоцький, граф Inruh обер-шталмейстер Кіскі не повертали книг <...>. Бібліотека щодалі зменшувалася. Князь Йосиф Понятовський навряд чи міг приділяти їй багато уваги.

Чацький давно знав цю книгозбірню. Тому, коли необхідно було потурбуватися про створення гімназійної бібліотеки, він у 1803 р. мав певний намір придбати її. Однак справа дещо затягувалася. Остаточо питання було вирішене в 1805 р. під час перебування Чацького у Варшаві. Перевезення бібліотеки розпочалося у тому ж році. Книги прибували в Кременець поступово. Головну частину бібліотеки Станіслава-Августа було доставлено в Кременець, напевне, в 1805 р. Окремі книги з неї доставлялися протягом 1805-1807 рр., головню з Петербурга.

Колекція Яблоновського є старшою у складі бібліотеки Волинської гімназії. Можливість придбання її намітилася ще в 1803 р., коли дочка князя Йосифа-Олександра княгиня Теофілія Сапега, яка успадкувала цю бібліотеку після смерті свого брата «князя-козака» Августа Доброгоста-Яблоновського, вирішила пожертвувати її майбутній гімназії*. Однак дар цей стався тільки в 1805 р. Крім того, що бібліотеку було розграбовано, вона прибула в Кременець у вельми незадовільному стані.

Розбирання книг ускладнювалося ще й тим, що не було організоване управління бібліотекою. Перший бібліотекар, Павло Йосипович Ярковський, очевидно, став офіційно завідувати нею лише наприкінці 1805 р. До того він брав участь у розбиранні її як викладач гімназії. На його долю припала дуже складна робота над колекцією Яблоновського, доставленою в безпорядку. За дорученням Чацького, Ярковський з викладачем історії та географії Мировським зайнялися її розбиранням. Напевно, цю роботу було закінчено до офіційного відкриття гімназії - 1 жовтня 1805 р. Але то було звичайне розпакування ящиків і тюків з книгами.

Колекція Кунігунди Чацької надійшла, мабуть, одночасно з зібранням Яблоновського, можливо й раніше. Вона була невелика (135 т.) і перемішана з іншими книжками. Крім цих трьох зібрань, надійшли книги від Чацького. Є свідчення, що чимало книг зі скасованих монастирів та інших установ краю було взято ним у бібліотеку Волинської гімназії. Сучасники кажуть, що він не спинався і перед крадіжкою книг. Цікава також історія Острозької біблії, екземпляр якої був подарований Чацьким і записаний під 31

* Іконников помилково говорить про те, що Кременецьку бібліотеку було придбано Чацьким на засоби, пожертвовані, між іншим, кн. Сапегою. В Журн. Мін. Нар. Прос., на який у даному разі посилається Іконников, йдеться про пожертвування кн. Теофілією Сапегою колекції Яблоновського.

липня 1808 р. Походження цього «дару» ми, здається, можемо встановити. Зберігся лист митрополита Київського Серапіона до Чацького, написаний у 1806 р. Він є відповіддю на лист Чацького, в якому той просив митрополита дозволити передачу одного примірника Острозької біблії з бібліотеки Києво-Печерської лаври в бібліотеку Волинської гімназії. Митрополит люб'язним листом погодився виконати прохання Чацького. Невідомо точно, чи одержав Чацький обіцяний Серапіоном екземпляр, але в 1808 р. перший передав у бібліотеку Острозьку біблію. Ймовірно, що то дар Серапіона. Це листування вказує шляхи, якими Чацький добував книги для бібліотеки. Родичі Чацького взяли участь у її поповненні. Крім дару Кунігунди Чацької, відомі пожертвування Фелікса й Михайла Чацьких. Їм наслідували місцеві поміщики. Частина книжок було подаровано Коллонтаєм. У матеріальній книзі за 1805 - 1807 рр. відзначені пожертви графа Яна Потоцького, генерала Вишковського, біскупа Ієроніма Стройновського, князя Іосифа Понятовського, Іосифа Перетятковича, графа Мих. Тарновського, гр. Яна-Фелікса та Валерії Терновських, гр. Софії Потоцької, Станіслава Урсин-Немцовина, Бодуена, Тадеуша Витковського, Петра Ключевського, митрополита Станіслава Сестренцевича-Богуша, Василя Анастасевича, кн. Адама Чарторийського і цілої низки авторів, видавців та перекладачів, які надсилали свої твори, видання й переклади. Російські генерали Дерфельден і Кутузов подарували бібліотеці ряд творів з воєнної техніки та історії, що склали особливий воєнний відділ, котрий передбачалося поставити доволі широко. Все разом ще до відкриття гімназії становило велике зібрання.

1 жовтня 1805 р., з помпезністю відкриваючи гімназію, Чацький говорив: «Ми маємо славу бібліотеку (ту, що залишилася) після померлого короля, збільшену жертвами, особливо княгині Теофілії Сапеги. Зарубіжні письменники, на знак поваги, починають надсилати свої твори. Деякі генерали, вкриті сивиною, шрамами і славою, запропонували надіслати твори, за якими вони вчилися правилам одержання перемог». Ось початковий фонд бібліотеки і найцінніша її частина. Подальші надходження йшли двома напрямками: придбання цілих колекцій та окремих книг. Однак поповнення відбувалося не так успішно, ніж з початку існування гімназії, за Чацького. З понад 34 000 томів, що числилися в бібліотеці ліцею в момент його переведення з Кременця в Київ, не менше 30 000 томів зібрано було ще за життя Чацького, до 1813 р. Отже, за перші вісім років було зібрано в півтора рази більше, ніж за наступне двадцятиліття. Але й у межах цих восьми років поповнення відбувалося вельми нерівномірно. За перші два роки (1805 - 1807) надійшло не менше 18 000 томів, тобто понад 90 %, і це було якраз найцінніше придбання. З пізніших надходжень слід відзначити: зібрання Микошевських (838 томів), пожертвуване до 1816 р.; збірку професора Волинської гімназії Франциска Шейдта (912 томів), куплену бібліотекою після його смерті (до 1816 р.); цікаве зібрання гр. Мошинського (2587 томів), що надійшло, ймовірно, офіруванням близько 1820 р. та ін. (наприклад, зібрання Лонета, Шодуара). У двадцятих роках були куплені зібрання викладачів ліцею Вишневецького, Фричинського та ін. Водночас бібліотека одержувала й окремі книги, виписуючи їх через своїх російських і зарубіжних комісіонерів, одержуючи від Департаменту Народної Просвіти, Віленського університету (свого патрона) та інших установ за плату й безкоштовно, нарешті, від приватних осіб у вигляді пожертвувань чи в обмін на свої дублети (обмін з гр. Тарковським). <...>

Нагальним є питання про долю деяких невеликих колекцій

(Кунігунди Чацької, Шейдта та ін.). Названі й перераховані в деяких друкованих виданнях, вони не існують нині як окремі колекції, а розпорошені. Відбулося це ще в Кременці і, видається, досить рано. Шляхом певних пошуків мені вдалося встановити, що зібрання Шейдта було перемішане з колекцією Станіслава-Августа. Документальні дані засвідчують, що книги зі збірок Чацької були приєднані до колекції Яблоновського близько 1813 р. Мабуть, та ж сама доля спіткала й деякі інші колекції. Це дає нам можливість зробити такі висновки. Колекції Станіслава-Августа і Яблоновського, користуючись відомою автономією, водночас не були змертвою частиною бібліотечного тіла. Вони поповнилися знову, приймаючи в своє середовище свіжі сили, навзамін втрачених або неіснуючих. До того ж, здається, ряд книг з колекції Яблоновського (дублети, наприклад) було віднесено до Королівської колекції (про це відомо, й пише Чацький у листі від 26 червня 1805 р.), і, таким чином, Королівська колекція є бібліотечним фондом, який багато разів поповнювався (щодо цього можна судити з записів у матеріальній книзі). У колекцію Станіслава-Августа находили й книги, що були колись її власністю і чомусь вибули з неї. Очевидно, спочатку, з огляду на записи у матеріальній книзі, до колекції Станіслава-Августа приєднувалися всі поточні видання. Цікаво, що подарований Чацьким примірник Острозької біблії знаходиться теж там. Коли ж бібліотеці тряплялася нагода придбати те чи інше зібрання, ті чи інші видання, вона завжди виходила з наявності Королівської колекції і необхідності нових придбань мотивувала неповнотою її відповідних відділів. До останнього часу в «колишню Королівську бібліотеку» надходили придбання університетської бібліотеки головно для поповнення деяких видань. Можна припустити, що цифра 15 з лишком тисяч - напевно чи визначає кількість книг з бібліотеки Станіслава-Августа, привезених у Кременець, яка, мабуть, була значно меншою, згідно з каталогом Альбертанді. Колекцію Яблоновського доставлено було в Кременець (2 980 книг; у 80-х роках було 5655 томів). Дійсно, в так званій колекції Яблоновського є два види книг: з бібліографічними та бібліологічними помітками, зробленими, можливо, самим кн. Іосифом Яблоновським, і тих, що не мали цих поміток, які надійшли, ймовірно, пізніше, переважно в Кременці. Отже, враховуючи усі зміни, які зазнали ці колекції і до Кременця й після нього, ми можемо сказати: те, що ми тепер називаємо Королівською колекцією і Колекцією Яблоновського є, безперечно, не те, що розумілося під цими назвами в Кременці й до нього. Бібліотеки Станіслава-Августа і Яблоновського, особливо друга, припинили своє існування як колекції задовго до надходження у Волинську гімназію, куди вони надійшли у вигляді розрізнених книжкових зібрань, попросту кажучи, у вигляді великої кількості окремих книг. Цікаво відзначити, що ряд книг з бібліотеки Станіслава-Августа потрапило в Порицьку бібліотеку Чацького і в бібліотеку Карвицьких, а частина бібліотеки Яблоновського - в Порицьк. Ймовірно, спеціальні пошуки підтверджують і деталізують цей висновок. Цифра Осинського для 1816 р. - 32 468 томів - надміру велика. Документи вказують, що до 1 вересня 1823 р. в бібліотеці знаходилося понад 30 тис. томів. За рік прибуло 344 назви в 656 томах. З них куплено було - 339 томів, пожертвувано - 111 томів; 206 томів (49 назв) одержано було від гр. Тарновського за дублети, видані йому з бібліотеки ліцею. На наступні дев'ять років припадає всього близько 4 тис. томів <...>.

До 1 липня 1826 р. в бібліотеці було 31 320 томів. З 1 липня 1825 по 1 липня 1826 р. надійшло пожертв на суму 62 крб., 279 томів на 965 крб. - куплено, а всього 358 томів

на суму 1027 крб. і таким чином до 1 липня 1826 р. значилося 31670 томів.

Двадцять років не принесли нічого нового. Бібліотека, так само, як і ліцей, жили старими запасами і старими враженнями. Після блискучої епохи Чацького для них настали кепські часи. Тільки переведення ліцею в Київ дещо оживило справу і спрямувало її зовсім інакше. Бібліотека, зрозуміло, розділила його долю.

Перевозили її в Київ восени 1833 р. Перші київські записи в матеріальній книзі починаються з 8 вересня того року. Неперервно тривали кременецькі надходження, які, між іншим, здійснювалися паралельно з київськими деякий час і після 8 вересня. Перевезення взяв на себе підрядчик Зейлик Бродчин, з яким було підписано відповідний контракт. Книги перевозилися в ящиках, здається, без належного порядку, причому частину ящиків було доставлено пізніше. Це, звісно, відбилося на цілості й збереженості бібліотечного майна. Під час перевезення ряд книг було пошкоджено: «Від надмокання листи вкрилися різнокольоровими плямами та жовтизною і втратили міцність паперу», - про що ґрунтовно, з точними вказівками книг, що постраждали, доповів 26 січня 1834 р. Тимчасовому Комітету управляючий справами Волинського ліцею, помічник бібліотекаря Микульський. Виявилися пошкодження і в 15 шафах, 4 «галарейках ламперіях» і 4 столах бібліотеки. Спочатку і бібліотека, і правління університету були зайняті з'ясуванням і відшкодуванням збитків <...> (серед книг були й видання ХVІІ ст.). <...>

Перші кроки бібліотеки в Києві були мало успішні. Їй, як і ліцею, а згодом університету, довго довелося поневірятися, доки не було зведено власну будівлю університету. Спочатку бібліотеку було розміщено на Печерську, разом з іншим ліцейським майном. Але 7 листопада 1833 р. адміністрація Волинського ліцею, на підставі розпорядження попечителя Київського учбового округу, запропонувала бібліотекареві прийняти «у тимчасове ведення училищного відомства кам'яний будинок, що стояв у Києві на Подолі в 4-й частині під назвою міського магазину для розміщення в ньому бібліотеки Волинського ліцею». В грудні того ж року розпорядження було виконане, і Ярковський доповідав адміністрації ліцею про прийом цього будинку. При повідомленні він подав «здаточний цього будинку опис». Оскільки «в будинку нема чим двері замикати і 90 шибок вставити треба» <...>, то просив адміністрацію зробити належне розпорядження. Водночас продовжували надходити речі з Кременця. Частина їх, очевидно, складалася в центральному приміщенні для ліцейських речей. Але більшість ящиків було на Подолі. 5 грудня 1833 р. Ярковський доповів адміністрації ліцею, що ящики, розміщені в нижньому поверсі міського магазину, перебувають у небезпеці. Їх треба було перенести на верхній поверх. Крім того, дванадцять ящиків з ліцейськими книгами і шість ящиків зі скляними «павуками» (полицями), привезені раніше, знаходилися в сінях будинку, в якому розставлялися книги. Їх потрібно було перенести в будинок на Подолі, призначений для розміщення ліцейської бібліотеки (він був

не першим і не єдиним її притулком у Києві). Очевидно, не все приміщення міського магазину було надане в розпорядження ліцейської бібліотеки. Довелося орендувати ще чотири дерев'яних склади, що належали купцю Подгаєвському і також знаходилися на Подолі, в районі набережної. Бібліотеці недовго довелося пробути тут. Магістрат у 1834 р. поставив вимогу звільнити будинок, і бібліотека переїхала на Печерськ, у будинок спадкоємців купця Бухтєєва. Це було, здається, зручніше приміщення. Втім, двоповерховий кам'яний будинок не вмщував бібліотеки, якій довелося зайняти частину будинку полковника Саколовника.

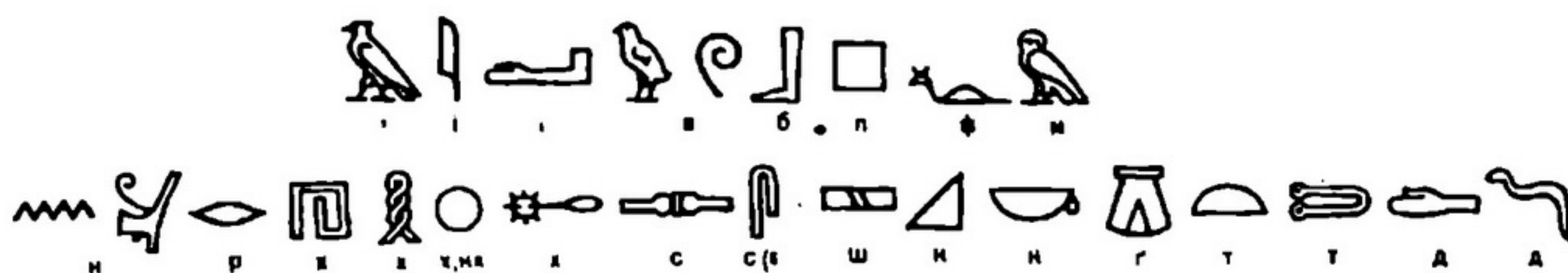
Садиба Бухтєєва мала, однак, великі недоліки. Адміністрація бібліотеки накреслила ряд різних будівель для захисту бібліотеки. Правління університету затвердило не всі, вважаючи, що витрати на ремонт приватного майна є невиправданими. Виникло тривале листування між бібліотекою та правлінням, правлінням і місцевими властями, нарешті, між бібліотекою і «п. п. опікунами спадкоємця Бухтєєва». Однак опікуни змінювалися доволі часто, мало думаючи про доручене їм майно. Правління університету було заклопотане іншими справами; ходатайство бібліотеки часто залишалось без уваги. Тому розбирали її протягом 30-ти років. Навряд чи варто буквально розуміти слова Ковальського, що в 1841 р. він знайшов Ярковського на нерозпакованих ящиках бібліотеки. Переведення її в будинок Корта знову затримало правильне розміщення колекції, і тільки переїзд її у власне приміщення університету на початку 40-х років поклав кінець її поневірянням. Ярковський навряд чи встиг багато зробити для систематизації бібліотеки. Він помер 19 травня 1845 р., і ця робота припала на долю його наступників.

Попри важкі умови перших років свого існування, бібліотека продовжувала працювати. Як навчально-допоміжна установа ліцею та університету вона довго не могла функціонувати нормально. Але поповнювалася неперервно. Налагоджувала стосунки з новими книгопродавцями, розширювала їх з колишніми своїми комісіонерами. До 1 січня 1835 р. в ній нараховувалося 34 751 том, до 1 січня 1837 р. - 46 632 томи, до 1 січня 1841 р. - 52 157 томів. У рік смерті Ярковського (1845) бібліотека складалася з 80 755 томів. Якщо порівняти ці цифри з цифрами 20-х років, то стане ясно, що в Києві, в найнесприятливіших умовах бібліотека продовжувала розвиватися. На початку 50-х років знайшовся її друкований каталог.

За повідомленнями бібліотеки правління розшукувало книги, втрачені при перевезенні або ще в Кременці. Деякі особи опинилися в доволі складному становищі, коли їм було запропоновано повернути взяті книги (напр., ректор Віленської академії ксьондз Інфулат Осинський). Багато книг не було повернуто. Але бібліотека не тільки стягувала старі борги. Їй також доводилося платити свої.

Цілий ряд дрібніших даних указує на те, що бібліотека Волинського ліцею продовжувала без перерви своє існування в Університеті св. Володимира.

© Переклад з рос. Н. Солонської

Єгипетські фонетичні ієроґлифи.